

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Габриела Белова – Ганева - член на научно жури за публична защита
на дисертационния труд на Гергана Гозанска на тема:
**„МЕЖДУНАРОДНОПРАВЕН СТАТУС НА ДЕТЕТО.
СПЕЦИФИЧНИ ПРОБЛЕМИ, СВЪРЗАНИ С ПРАВНИЯ СТАТУС НА ДЕТЕТО”**

I. Обща оценка на кандидата

Докторантът Гергана Гозанска е родена 21.12.1972 г. Завършва средното си образование в ЕСПУ „Д. Благоев” – гр. Пловдив, след което получава висше юридическо образование в ЮЗУ „Неофит Рилски” – гр. Благоевград.

Със заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски” № 1973/02.12.2003 г. Гергана Гозанска е зачислена за докторант на самостоятелна подготовка по научната специалност „Международно право и международни отношения” към едноименната катедра в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски”.

Професионалният ѝ опит включва работа като юрисконсулт в няколко български дружества, а също така и като помощник-адвокат в САЩ. От 2009 г. колегата Гозанска е арбитър към Арбитражен съд при Стопанска Асоциация – Пловдив.

Хоноруван преподавател по Международно публично право към катедра „Международно и сравнително право” на Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”, считано от 2008 г. От м. март 2014 г. е назначена за асистент по Международно публично право към катедра „Международно и сравнително право” на Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”. Води упражнения по учебната дисциплина „Международно публично право” на студенти от специалност „Право”, редовна и задочна форма на обучение, специалност „Право” към Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”. Участва активно в живота на катедрата и се ползва с уважението на своите колеги.

II. Оценка на научните и практически резултати и приноси на представената за участие в конкурса творческа продукция

Дисертационният труд, разработен от докторантката Гергана Гозанска на тема: **„Международноправен статус на детето. Специфични проблеми, свързани с правния статус на детето”**, изследва един изключително важен и актуален научен

проблем. Ако проблематиката на правата на човека изобщо е основополагаща и определяща за десетилетията след края на Втората световна война, то през последните десетилетия се забелязва особено внимание към правата на групи индивиди и през XXI век все повече се откроява защитата на отделни категории индивиди като жени, деца или хора с увреждания. Това е една от причините защитата на правата на детето да се привърне в един от основните приоритети в дейността на международната общност. Формулирането на научния проблем предполага изследването както на редица международни актове, така и на националното законодателство, свързано със статуса на детето, прието вследствие на ангажиментите на Република България в изпълнение на международните договорености. В своя дисертационен труд докторантката Гозанска подробно анализира основополагащия документ по отношение статуса на детето, а именно **Конвенцията за правата на детето от 1991 г.**, други актове, приети **в рамките на ООН** - Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, Конвенцията за правата на хората с увреждания, а също така и други **регионални международни договори** като Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, Европейската конвенция за признаване и изпълнение на решения за упражняване на родителски права и възстановяване упражняването на родителските права (2003 г.), Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие (2011 г.) и други.

Изтъквайки, че Конвенцията за правата на детето дава първата **„официална“ дефиниция на дете** (с.27), докторантката правилно обосновава особения статус на детето в международното право. Този **особен статус** намира своето проявление в няколко логически свързани помежду си разпоредби:

- първата от тях е чл. 3, която предвижда, че „висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата”;
- втората е чл. 5, признаваща защита, съответстваща на развиващите се способности на детето;
- третата е чл. 6 която признава „правото на живот, оцеляване и развитие” (с.29).

В продължение на гореизложеното следва да бъде посочени и **две други права**, които подчертават спецификата на децата като отделна категория индивиди - правото на образование (чл.28 и чл. 29 от Конвенцията) и правото на детето да не бъде разделяно от родителите си против тяхната воля (чл.9 от Конвенцията). Докторантката

справедливо отбелязва, че основната идея на Конвенцията, а именно, че в процеса на развитие на детето водещото следва да бъде това, което е най-добро за него и това което максимално добре ще защити неговите интереси. В изследването е открито, че друг такъв общ принцип свързан с международноправния статус на детето, който е много ясно формулиран е правото на детето да бъде изслушвано (чл.12 от Конвенцията). Същевременно критично е посочено, че определянето на началния и крайния момент на детството в международното право значително би улеснило защитата на международноправния статус на детето.

Дисертационният труд обръща внимание и на приетата в Република България законодателна уредба на правата на детето, като безспорно, водещ е приетият през 2000 г. Закон за закрила на детето, в който изчерпателно са изброени правата на детето, създадените органи и механизми за неговата защита. Отбелязано е, че впоследствие са направени изменения в редица закони с оглед по-пълното обезпечаване на детските права на национално ниво. С допълнение към Закона за омбудсмана, влязло в сила на 11 май 2012 г., сред правомощията на омбудсмана се добави „защита на правата на детето с предвидените в този закон средства” (чл.19, ал.1, т.9). В изпълнение на правомощията си по чл. 19, ал.1, т. 9 от Закона националният омбудсман представи на 4 юни 2014 г. „Доклад от извършени проверки и оценка на състоянието и спазването на правата на децата, настанени в социално-педагогическите интернати и възпитателните училища – интернати в Република България”. **Актуалността** на дисертационния труд е подчертана и от направения от докторантката анализ на отправените от омбудсмана препоръки: всяка форма на лишаване от свобода на деца да бъде прилагана като „крайна мярка и за възможно най-кратък период от време”; децата да не се наказват за статусни нарушения, за които възрастните не носят наказателна отговорност; хуманно третиране на детето и други.

Независимо от съществуващата литература у нас по отделни въпроси, свързани с децата, представеният дисертационен труд представлява първото цялостно изследване на международноправния статус на детето, при това с безспорни научни приноси. Освен актуалността на разглежданите проблеми, следва да се подчертае и несъмненото **практико-приложно значение** на представеното изследване за държавни институции, неправителствени организации и др.

Представеният дисертационен труд е с **обем** 269 страници, в това число съдържание и списък на използваната литература. **В структурно отношение**

изследването на докторантката Гозанска включва увод, 3 (три) глави, заключение и библиография. Всяка глава съдържа отделни, тематично структурирани части. Структурата на дисертационния труд е съобразена с предмета на изследването и неговата непосредствена цел – изясняване на международноправния статус на детето и анализ на специфични проблеми, свързани с правния статус на детето. Използваната литература на български и английски език е разнообразна и богата, научният апарат включва 301 бележки под линия.

Глава първа на дисертационния труд е посветена на същността на международноправния статус на детето. Тя се състои от три части. Подробно е разгледано определението за „статус“ и за „дете“ в международното право. Анализирани са първата „официална“ дефиниция на „дете“, като субект на международното право, съдържаща се в чл. 1 на Конвенцията за правата на детето, като са посочени двата основни елемента, които се съдържат в определението, а именно – детето е човешко същество и е на възраст под 18 години. Направен е исторически преглед и класификация на международноправните актове, регламентиращи правния статус на детето и неговата защита. В изследването е извършен анализ на основните международноправни актове, регламентиращи международноправния статус на детето, започвайки с Декларацията за правата на детето от 1924 г. Проследява се развитието на детските права и тяхната защита, както в национален, така и в международен аспект. В национален аспект са посочени първите закони, защитаващи детето, приети в Европа и в САЩ, а в международен аспект първите международни договори, регламентиращи детския труд. За всяко едно конкретно право на детето е направено проучване и анализ на предвидената защита, както в Конвенцията за правата на детето, така и в универсалните и регионалните международни договори за правата на човека и правата на детето. С което се акцентира на това, че защитата на детските права се реализира не само съобразно разпоредбите на Конвенцията, но и съобразно предвидената защита в редица универсални и регионални международни договори. Тази допълнителна защита е посочено, че напълно кореспондира и на чл. 41 от Конвенцията за правата на детето, който изрично предвижда нейните разпоредби да не засягат приложението и на други, които са по-благоприятни за осъществяването на правата на детето и които може да се съдържат в националното законодателство или в международното право.

В глава втора е направен анализ на специфични проблеми, свързани с правния статус на детето. Тя се състои от четири части. Разгледаните специфични проблеми, свързани с правния статус на детето, включват анализ на правния статус на

нероденото; на крайния момент на детството и на правния статус на детето при нарушение на наказателния закон и по време на въоръжени конфликти.

Правния статус на нероденото е изключително актуален проблем, дори в светлината на последните изменения на конституцията на Унгария, и който задълбочено и пространно е изследван от докторантката с коректно посочване на авторите и многобройната съдебна практика. Анализирани са практиката на Европейския съд по правата на човека и Интер-американската комисия по правата на човека, свързана със защитата на правото на живот и доколкото провъзгласеното „право на живот на всеки“ защитава нероденото дете.

В дисертационния труд е изтъкната необходимостта от единни стандарти в международното право и относно **крайния момент** на детството също. Посочени са различните възрастови граници за достигане на пълнолетие в редица държави, включително и в България, тъй като текстът на Конвенцията допуска всяка държава във вътрешното си право да посочи възрастова граница за достигане на пълнолетие по-малка или по-голяма от определената в Конвенцията.

В изследването е обърнато внимание и върху **спорните аспекти при защитата на правния статус на децата-правонарушители**, въз основа на приложимите международни договори, каквито са Конвенцията за правата на детето и Стандартните минимални правила на ООН за осъществяване на правораздаване по отношение на непълнолетните, известни като Китайските правила. Относно приложимите процедури спрямо децата-нарушители подробно са проучени действащите процедури в Обединеното кралство, Италия, Франция, Белгия и Шотландия. Интересен е анализът на изложението, касаещ двата модела – на специализирани съдилища за непълнолетни и на извънсъдебни програми. При последните не съдят, а социални работници изпълняват функции на административен трибунал по отношение на децата-правонарушители (children hearing).

Колегата Гозанска отделя сериозно внимание и на **правния статус на детето при въоръжени конфликти** – проблем, който е изключително сериозен, но за съжаление, не намира достатъчно отражение в българската научна литература. Според доклад на УНИЦЕФ в световен мащаб около 300 хиляди деца под 18-годишна възраст служат като деца войници. Вярно е, че една четвърт от тези деца служат в Източна Азия и Тихоокеанския регион, но с оглед на някои конфликтни ситуации, които съвсем не са далеч от границите на България, ми се струва че това е проблем, който заслужава

вниманието на изследователите. Докторантката правилно отбелязва, че задължителното и доброволно набиране на деца на възраст под 15 годишна възраст във въоръжените сили, както и участието им във въоръжени действия се счита за **военно престъпление**, по смисъла на Римския статут на Международния наказателен съд. Първото дело на Международният наказателен съд има за предмет и разглежда именно тази материя. (То се отнася за Томас Лубанга, ръководител на въоръжена групировка в демократична република Конго, извършил военни престъпления, изразяващи се в набирането във въоръжените сили и прякото участие във въоръжените действия на деца под 15 годишна възраст в периода от 1 септември 2002 г. до 13 август 2003 г. в Итури, Конго. С присъдата от 10 юли 2012 г. съдебният състав на Международния наказателен съд осъжда Томас Лубанга на 14 години затвор.)

В **трета глава** на дисертационния труд докторантката поставя акцент върху на **институционалната система за защита на правата на детето** и на това какви са универсалните, регионалните и националните инструменти за защита на правата на детето. Обърнато е внимание на органите на ООН и участието на Република България в тях. Специално място е отделено и на т. нар. договорни органи за контрол, създадени по силата на отделни международни договори, ангажирани със защитата на правата на детето, какъвто е и Комитетът по правата на детето. Разгледани са и съществуващите регионалните инструменти за защитата на правата на детето, което в голяма степен обогатява изследването. Не на последно място, докторантката разглежда и органите за защита на правата на детето в Република България, техните функции и основни задачи, съгласно Закона за закрила на детето и Закона за социалните помощи. В тази връзка са анализирани отправените препоръки от Комитета по правата на детето относно подобряването на дейността на съществуващите органи за защита на правата на детето в България.

В **Заклучението** на дисертацията са обобщени поставените въпроси, свързани с международноправният статус на детето, както и са направени многобройни изводи относно специфични проблеми, свързани с правния статус на детето.

Сред по-съществените **достойнства** на дисертационния труд могат да бъдат посочени:

- **Систематична пълнота на изложението**, като е обхваната цялата проблематика на изследваната материя съобразно формулираната тема.

- Добро овладяване на релевантните нормативна уредба, научна литература и съдебна практика при умело използване на сравнителноправния метод на изследване.
- Изложението се характеризира с ясен, професионален юридически език.
- **Аналитично, но и критично отношение** към правните конструкции и съдебната практика, в резултат на което са формулирани предложения *de lege ferenda* по отношение на българското законодателство, свързано с правата на децата. Подобен характер има предложението за създаване на заместник-омбудсман по правата на детето и специализиран наказателен съд за малолетни и непълнолетни от страна на Комитета по правата на детето, която препоръка напълно се споделя и от автора.
- При анализа на защитата на правния статус на детето в международното право е предложена **оригинална класификация** на признатите в Конвенцията права в четири групи – естествени права; граждански и политически права; социални, икономически и културни права; права на детето поставено в трудна обстановка.
- Направена е класификация на международноправните актове, регламентиращи правния статус на детето.
- Приносен момент би могъл да се открие и в изследването на международноправния статус на детето в регионалните актове, като особено впечатление прави цитираната практика на Интер-американския съд.
- Направени са редица конкретни предложения за усъвършенстване на защитата на правния статус на детето в Република България. По-важните от тях са:
 - а/ Защита на бременните жени при прекратяване на трудовите им договори, сключени на основание – срок за изпитване /чл.71/ и за определен срок на изпълнение на възложената работа /чл. 325, ал.1, т. 3/, тъй като такава защита в трудовото право не е предвидена.
 - б/ Уеднаквяване на възрастта относно малолетните лица в Закон за лицата и семейството, Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и Наказателния кодекс,

като за целта възрастта от 14 години следва да бъде посочена в чл.12 от Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

- в/ Ратифицирането на Факултативния протокол от 2008 г. към Международния пакт за икономическите, социалните и културните права, на Факултативен протокол № 3 към Конвенцията за правата на детето и на Европейската конвенция за упражняване на правата на детето.

Не на последно място, следва да бъде отбелязано, че докторантката Гургана Гозанска е представила три научни публикации по темата на дисертацията в авторитетни научни издания.

III. Заключение

На основание на изложените в рецензията факти, считам, че представеният дисертационен труд отговаря на всички законови изисквания, съдържащи се в ЗРАСРБ, Правилника за прилагането му и Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски”, за придобиване на научна и образователна степен „доктор” в област на науките „Социални, стопански и правни науки”, професионално направление 3.6 „Право”, научна специалност „Международно право и международни отношения”.

Във връзка с гореизложеното и на основание си позволявам да предложа на уважаемите членове на научното жури да дадат своята единодушна подкрепа на Гургана Гозанска, за присъждане на образователната и научна степен “Доктор” в направление 3.6 Право, специалност “Международно право и международни отношения”.

18.10. 2014 г.

Рецензент:

/ проф. д-р Габриела Белова-Ганева/